

ДЪРЖАВНА
АГЕНЦИЯ
„АРХИВИ“

АРХИВЕН ПРЕГЛЕД

2
2016

Научно-методическо и информационно издание,
съдържащо актуална информация за архивното дело
и документознанието в България и по света

II. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В АРХИВИТЕ

Андриана НЕЙКОВА

Стратегии, политики и проблеми във връзка с дигитализацията на информационните ресурси на архивите 90

Юри ТОДОРОВ

Съхранение на цифрови подписи и сертификати за електронни документи 100

Валери КАЦУНОВ

Модерни технологии за съхраняване на документалното богатство в научния архив на БАН 105

Росица КРЪСТЕВА

Стандартизация и стандарти в архивната дейност 109

София ВАСИЛЕВА, Тина ПЕТРОВА

Тенденции в опазването на архивите в новата информационна реалност 113

III. ИЗПОЛЗВАНЕ НА АРХИВИТЕ И АРХИВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Радослав СПАСОВ

Италиански документални свидетелства за българите през XIX в. – архивохранилища в Италия и България 118

Искра БАЕВА, Евгения КАЛИНОВА

Значението на българските архиви за изследването на „Възродителния процес“ 123

Анна КОЧАНКОВА

Съвременни аспекти на сътрудничеството между архивите и другите институции на паметта 131

Веселина АНТОНОВА, Стефка МАРИНОВА

Надграждане и разширяване на популяризаторската дейност на Държавен архив – Русе..... 138

Александра ТРИФОНОВА

Популяризаторската дейност на университетския архив на НБУ..... 144

Цветомира КОЙЧЕВА

Иновации в комуникациите с институции, организации и други и в популяризирането на документалното богатство на ДА – Габрово..... 150

Боряна МАРИНОВА

Архиви, читалища, библиотеки и музеи: институции на паметта..... 157

**Обръщение на
доц. д-р МИХАИЛ ГРУЕВ,**

*председател на Държавна агенция „Архиви“,
към архивната колегия по повод 65-годишнината от създаването на
държавни архиви в България*

Уважаеми колеги,

На 10 октомври ние отбелязваме шестдесет и петата годишнина от издаването на указа на Президиума на Народното събрание за създаването на Държавен архивен фонд, с който архивното дело в България се институционализира и централизира. Както е известно, този ден традиционно се чества и като професионален празник на българските архивисти. Шестдесет и пет години институционален живот не са много, но не са и малко, особено когато става дума за относително млада държава, в която политическите и историческите превратности нерядко са били свързани със сериозни сътресения, сливания, реорганизации и в последна сметка – с края на не една и две държавни структури. Празникът е и още един повод да се обърнем за равносметка назад в годините, да извлечем ценното и полезното с оглед на днешния ден, а и да погледнем напред – към все още смътния контур на бъдещето.

Известно е, че още от възникването ѝ като централизирана структура, архивната система в България изпитва хроничен недостиг на средства. В този смисъл недоимъкът през последните няколко години не е нов феномен. Ново е обаче времето, в което живеем, нови са и приоритетите, които днешният ден налага пред световната архивна практика. Те, от своя страна, изискват други ресурси и други мерки, които превръщат съхраняването на документалната памет на миналото в скъпо начинание, но наред с това и в належаща необходимост, която всяка модерна държава се стреми да развива, обогатява и усъвършенства.

Приоритетите, които Държавна агенция „Архиви“ си поставя в рамките на програмата 2020 за развитие на държавите от Европейския съюз, са три. На първо място – това е мащабната дигитализация на съществуващите документални масиви, посредством която да бъдат решени проблемите на популяризацията на архивното наследство и отчасти – на съхранението и запазването на хартиените оригинали чрез заместването им в използването от дигиталните копия. На второ място – това е електронното архивиране. Както е известно – това е архивистиката на бъдещето. Чрез нея процесът на постепенно преминаване на структурите на държавната администрация към електронен документооборот може да бъде регулиран, авторството и автентичността на електроннородените документи – гарантирано, а самите те – надеждно съхранени за утрешния ден. Изпълнението на тази приоритетна задача се намира в пряка зависимост от Пътната карта за развитие на държавната администрация, в която Държавна агенция „Архиви“ изрично е посочена като институция, отговорна за цялостното внедряване на електронното

III. ИЗПОЛЗВАНЕ НА АРХИВИТЕ И АРХИВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

ИТАЛИАНСКИ ДОКУМЕНТАЛНИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА БЪЛГАРИТЕ ПРЕЗ XIX в. – АРХИВОХРАНИЛИЩА В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ

Радослав СПАСОВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Изследването има за цел да направи преглед на архивохранилищата с документални сбирки от италиански произход, в които се съдържа информация за българските земи през XIX в. В рамките на научното съобщение ще бъдат представени основните институции, където се съхраняват свидетелства за нашата история през разглеждания период от време, както и възможностите за работа с тях в България.

Архивните материали на италиански език, които съдържат данни за изследваната тема през този период, не са от най-използваните извори, но в тях има много факти, които дават още една гледна точка за тази част от нашето минало, която може да допълни и обогати публикуваната до този момент информация.

Както в официалните документи, така и в личните архиви е възможен културологичен разрез на всички нива на комуникация (официални институции, католически мисии, дипломатически представителства и др.), благодарение на които се прави анализ на макро и микрониво и биха могли да се реализират различни антропологични изследвания.

Основите на архивното дело на Апенините се откриват още по време на римската древност – отначало по време на републиканското управление, а след това и по време на империята, когато в Рим съществуват учреждения за съхранение на документи¹.

По-късно отражението на италианската светска и духовна (католическа) и латиноезична (като сборно понятие) историография през XVI, XVII, XVIII и особено през XIX в. е твърде голямо. Българската тема е особено интересна за италианските духовници, политици и творци, а това може да се обясни с традиционния интерес на различни кръгове от обществената структура към родната проблематика².

Техните произведения е възможно да бъдат използвани като извори при представянето на българската история, защото освен информация, касаеща предишните векове, има и такава, която се отнася до XIX в. Това би подпомогнало всеки изследовател, който проучва тези аспекти от взаимодействието между българи и италианци през разглеждания период от време.

Важно е да се подчертае, че до формирането на италианската държава през 1861 г. и създаването с кралски декрет на държавните архиви през 1875 г., съществуват множество локални сбирки с документи, в които се съдържа информация за българите, в т.ч. и лични сбирки.

Най-много документи се намират в архивните хранилища на католическите ор-

дени, които осъществяват своята дейност в българските земи под османска власт, както и след Освобождението (1878).

В изследването ще бъдат разгледани първо фондовете на мисиите на Ватикана, а след това тези на италианската държава, за да се спази хронологическият принцип на тяхното създаване.

По време на понтификата на папа Николай V (1447–1455) се решава ръкописите да могат да бъдат ползвани и от учени, като за нуждите на изследователите е създадена читалня³. Ватиканската апостолическа библиотека е създадена с папска була на папа Сикст IV (1471–1484), като в документа е отбелязано, че книгохранилището трябва да служи едновременно на църквата и учените. Нейната структура е създадена по модела на манастирските такива, които по това време са свързани със средновековните университети. При папа Павел VI (1605–1621) от библиотеката е отделен архив, в който вече се съхраняват и епископски документи. Бенедикт XIV (1740–1758) през 1740 г. увеличава средствата за издръжка на отдела и насърчава архивиста Джузепе Гарампи в работата му по описване и съхраняване на документите⁴.

Въпреки че историческите извори на духовниците на Римската курия в българските земи са свързани с тяхната мисионерска дейност, то в тях могат да се намерят много данни не само за политически събития, но и информация за начина на живот на българското население, което позволява да се правят изследвания на различни антропологични аспекти на начина му на живот.

Тук трябва да се отчете фактът, че още в хода на католическата пропаганда през XVII и XVIII в. са създадени двете големи католически епархии – Никополската (обхващаща територията на днешната Северна България) и Софийско-пловдивската (на територията на днешната Южна България), и за тях съответно се съдържа най-много информация в историческите извори.

Част от фондовете на тези епархии се съхраняват и в някои от българските хранилища, които също са важни за темата на изследването. Архивни документи се намират във фондовете на държавните архиви в Русе, Пловдив, София и Варна. Те съществуват като отделни фондове или като отделни архивни единици във фондовете на други институции, като например православните църковно-народни общини, отделни дейци от периода на Българското възрождане, чужди дипломати и др., с които католическите духовници поддържат контакти. Документите са не само на италиански език, но също и на латински, френски, немски и други, което налага владеенето на тези езици от страна на изследователите.

Изключително важни за нашата история са документалните колекции, които се намират в Biblioteca Apostolica Vaticana (Ватиканска апостолическа библиотека) и Archivio Segreto Vaticano (Секретния архив на Ватикана).

В Archivio Storico “De Propaganda fide” (Исторически архив на Пропагандата за разпространение на вярата) се съхраняват голям брой документи, които се отнасят и до XIX в.⁵ Много от тях са свързани както с работата на мисионерите с техните пасоми в българските земи, така и с дейността на всички работили (включително и български възрожденски дейци) по създаването на унията през 1860 г.

Копия на документи от тези световноизвестни архивни хранилища се пазят в Централния държавен архив и в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Извори за българската история от XIX в. се пазят и в архива на Генералния орден на Пасионистите в Рим, тъй като през разглеждания период от време мисионерската дейност на духовниците е насочена към българските земи между Стара планина и река Дунав. Съхранени са множество писма и рапорти на духовници, в които се засягат различни религиозни, политически, социални и културологични аспекти от живота на техните български пасоми⁶.

Документите на католическите ордени са главно на италиански, но има и на френски, латински и, в малка степен, на български език.

След формирането на младата италианска държава тя декларира своите интереси на Балканския полуостров, особено след 1866 г., и нарастването на значението на националния въпрос⁷.

Това показва интересът на управляващата по това време страната умерена либерална десница към Балканите и съответно към българите⁸.

Архивни сбирки се съхраняват в държавните архиви Archivio Centrale dello Stato (Централен държавен архив – писма от италианските консули в Белград, Букурещ и Цариград до Висконти Веноста – външен министър на Италия) и Ministero degli Affari Esteri – Archivio Storico и Biblioteca (Министерство на външните работи – Исторически архив и Библиотека). Архивът на Министерството на външните работи е особено важен, защото съдържа копия на документите на консулите, които живеят в българските земи.

До Освобождението информацията идва от дипломатическите представителства от Русе и София, а архивът се съхранява в Историческия архив на Министерството на външните работи⁹.

Копия на документи от тези две държавни институции се съхраняват в Централния държавен архив в София, в отдел „Документи за българската история в чуждестранни архивохранилища“¹⁰.

Дипломатическите рапорти са на италиански език и могат да бъдат използвани от специалистите както в Италия, така и у нас – в ЦДА, където се пазят част от копията на тези документи, и в Архива на Института по история, в който също се съхраняват копия на документи на някои от католическите мисии в българските земи и доклади на италиански дипломатически представители.

Още със създаването ѝ през 1861 г. Италия става партньор на великите сили в регулирането на отношенията на Европа с Османската империя и подвластните ѝ народи, тъй като получава това право като наследник на Сардинското кралство, допуснато през 1856 г. да участва в Парижката конференция. Това на практика означава, че Италия едновременно може да покровителства балканските народи, както и да изпълнява ролята на поръчителка на целостта на империята. Макар и противоречива по своя характер, нейната политика е насочена към разширяване и затвърждаване на италианското влияние в Европейския югоизток¹¹.

Това оказва своето влияние и върху съответната информация, която се съхранява в архивите, защото след 1861 г., когато Италия се обединява под егидата на крал Виктор-Емануил II (1849–1878) и от Папската държава отпадат много територии, а по-късно, през 1870 г., когато Рим е присъединен окончателно към страната, църковната администрация решава да затвори Апостолическата библиотека и Секретния архив, за да се предотврати евентуално разграбване. С подписването на Латеранските споразумения през 1929 г. се обявява създаването на държавата

Ватикана на територията на Рим. При понтификата на папа Лъв XII (1878–1903) архивът е официално отворен за научни изследвания. Това се осъществява през 1881 г., като се налага всеки изследовател, желаещ да работи в институцията, да получи разрешение за достъп според правилата по това време. През 1846 г. е създаден първият пътеводител за архивните извори, отпечатан чак през 1951 г. През 1972 г. е публикуван следващият справочник, а документите в него са описани по серии и с препратки към описите, в които са регистрирани¹².

През периода 1994–1997 г. традиционният каталог е заменен от електронен, а след септември 2002 г. е отворена новата читалня, където най-важните материали са поставени в достъпни за изследователите лавици. В библиотеката се съхраняват 180 000 ръкописа (включително 80 000 архивни единици), 1 600 000 печатни книги, 300 000 монети и медали и над 150 000 фотографии¹³.

Това е предпоставка за по-активна дейност на различни учени, които работят в архивите на католическата църква. В Секретния архив на Ватикана се съхраняват 50 000 фута документи, което се равнява на 15 240 линейни метра (1 фут е равен на 0,3048 м). Документите, които могат да се ползват в архива са отпреди 1922 г.¹⁴.

До 1974 г. централното администриране на архивната дейност в Италия е направявано от Главната дирекция на архивите, която дотогава е част от Министерството на вътрешните работи, а след това е в структурата на Министерството на културата и културното наследство¹⁵.

Основно изискване към работещите в италианските архиви е да притежават хуманитарно университетско образование, а след това да са завършили „Школа по архивистика, палеография и дипломатика“ за период от две години. Такива учреждения са създавани по модела на Школата във ватиканския архив и по различно време (от края на XIX в. до наши дни), функциониращи в Рим, Болоня, Каляри, Флоренция, Генуа, Неапол, Милано, Торино, Перуджа, Мантуя¹⁶.

Особено интересни са всички дейности по комплектуването на документи от частните архивни фондове, които е възможно също да съдържат информация за българската история, защото се предполага, че функционирането на държавните учреждения е строго регламентирано, но се налага приемането на закон, определящ, че частните архиви са исторически ценни и попадат под протекцията на държавата. Това задължава собствениците на такива архивни сбирки да ги съхраняват в оптимални условия и налага забраната да ги продават и унищожават. При нужда притежателят трябва да ги предостави на изследователите за използване, а контролирането на тази дейност се извършва от регионалните архиви. В случая с личните архиви се нарушава правилото за недробимост на фонда, тъй като се предполага документите на лице, чиято дейност е свързана с няколко населени места, да бъдат обработени и съхранявани на всяко едно от тези места, което на практика означава, че архивните материали са разпръснати¹⁷.

Какво би провокирало интересът на Италия към териториите, които са населени с българи след Освобождението? Това е нарастващото значение на нашата страна като фактор в Европейския югоизток, което означава развитие на бъдещите контакти в политически, религиозен, културен и икономически аспект.

Богат документален материал за българо-италианските отношения в периода от края на XIX и началото на XX в. се съхранява в Централния държавен архив – във фондовете на Българската легация в Рим, Министерството на външните работи

и вероизповеданията, Тайния кабинет на цар Фердинанд (1887–1918), както и в Българския исторически архив в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – във фондовете на Д. Минчович, Гр. Начович, Д. Станчов, Вл. Моллов, Ст. Паприков и М. Сарафов¹⁸.

В заключение, документите за българската история през XIX в., съхранявани в италианските архиви са особено ценни извори за нашето минало. Те се намират главно в хранилищата на католическите ордени, които развиват активна дейност тук, както и в документите на дипломатическите представители. Копия на част от тези документи се пазят в български архивни хранилища, което дава възможност на изследователите, които проучват разглежданата проблематика, да работят и в България.

Богатата информация в тях има не само религиозен и политически характер, но предоставя и широк спектър от данни за начина на живот на българското население. Това на практика означава, че пред специалистите се откриват големи възможности за антропологични изследвания в рамките на XIX в.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Дуйчев, И. Лекции по архивистика. С, УИ „Св. Климент Охридски“, 1993, с. 44.

² Цанев, Д. Българската история в трудовете на италиански книжовници през XVIII–XIX в. – В: Първи международен конгрес по българистика. Втора национална школа на младите историци. Ч. 1. С., БАН, 1989, с. 67.

³ <https://www.vatlib.it/home.php?pag=storia>

⁴ Нейкова, А. Архиви и общество. С., Софи-Р, 2007, с. 142.

⁵ <http://www.archivistoricopropaganda.va/content/archivistoricopropagandafide/en/archivio-storico/cenni-storici.html>

⁶ Giorgini, F. History of the Passionists. Rome, 2004, p. 47.

⁷ Monzali, L. The Italians of Dalmatia: from Italian Unification to World War I. Toronto. University of Toronto Press Incorporated, 2009 p. 93. Виж и http://www.esteri.it/MAE/IT/Ministero/Servizi/Archivi_Biblioteca/Storico_Diplom/

⁸ Генова, Л. Два доклада на италианския консул в Русе Ч. Дурандо за разследванията по нападението на турската поща и разкритата комитетска мрежа в България. // ИДА, 1987, т. 53, 179–189.

⁹ Pitassio, A. L'Italia e le minoranze etniche e religiose del principato di Bulgaria (1879–1886). – В: България, Италия и Балканите. С., БАН, 1988, 242–262.

¹⁰ Маринкева, Л. Италианският консул в Русе Е. Де Губернатис за Априлското въстание. // ИДА, 2006, т. 91, 185–191.

¹¹ Генова, Л. Великите сили и балканската политика на Италия през 60-те години на XIX в. – В: Великите сили и Балканите в ново и най-ново време, С., БАН, 1985, 66–74.

¹² Нейкова, А. Цит. съч., с. 143.

¹³ <https://www.vatlib.it/home.php?pag=storia>

¹⁴ Нейкова, А. Цит. съч., с. 143.

¹⁵ Пръвчева, Н. В италианските архиви. // АП, 1972, кн.2, 64–66.

¹⁶ Петкова, Ст. Архивистика. Избрано (1960–2015). С., За Буквите – О Писменехъ, с. 328.

¹⁷ Пръвчева, Н. Цит. съч., с. 64.

¹⁸ Павлова, М. Българо-италианските отношения (1903–1912) // ИДА, 1990, т. 60, 367–375.